संस्कृत

नं.क्र. ५९

मुद्रित

पाने १ ते ८
" ९ ते १२
" २२ ते २८
√ १२ पृष्ठे

स्तोत्र

त्रिपुरसुंदरी

७१८/स्तो. ६५

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

(1)

०॥ ॥श्रीगणेशायनमः॥श्रीगुरुभ्योनमः॥श्रीचिदानंदनाथायनमः॥ वंदेतन्मिथुनंदिव्यमा
द्यमानंदचिद्घनं।अनुत्तरपरंज्योतिरितितद्भाव्यतेबुधैः॥१॥श्रीमतेनटनानंदयोगिनेपरमा
त्मने।रक्तशुक्लप्रभामिश्रतेजसेगुरवेनमः॥२॥प्रणमतनाथानंदंपरयाभक्त्याचिदेकबो
धानंदं।उपनिषदर्थनिगूढंसकलजनानंदभद्रपीठारूढं॥३॥नमःशिवायनाथायचिद्रू
पानंदरूपिणे॥श्रीमतेपाटलापांगप्रापितारेकशंकरे॥४॥पुण्यानंदमुनींद्रात्कलानामविश्रु
ताजाता॥आख्याकाचिदमुष्यानटनानंदःकरोतिसद्व्याख्यां॥५॥इहहिशास्त्रिपाठसमुन्मि
षत्सकलवेदवेदांततात्पर्यनिर्णयविशारदाःसंप्रदायनिष्ठाताःसकलागमार्थावधारि
तात्मयाथार्थ्यविदःसच्चिदानंदसिंधुविहरणपटीयसोत्रभवंतःपुण्यानंदाःस्वयंपर
मात्मानंप्रकाशंपरमेश्वरंआत्मत्वेनसमाविशंतःसंतःपरेषामपिभुक्तिभाजांपुरु
षाणांमुज्जिजनाविषयापरत्मात्मैकत्वलक्षणंरक्षणमाशास्महे॥ ॥१॥ सकलभुव
नोदयस्थितिलयमयलीलाविनोदनोद्यतांतः॥अंतर्लीनविमर्शःपातुमहेशःप्रका
शमात्रतनुः॥१॥अत्रपुण्यानंदाःपुण्यैकनिष्ठस्वाभाविकभक्तिपरितोषितपरमसुंदर
करुणाकटाक्षनिर्धूतनिखिलपाप्मानःसकलविद्याधिदेवताभूतमहात्रिपुर
सुंदरीमंत्रचक्रक्रमेमाचिनोति॥यावदधिष्ठानभूतकामकामेश्वरीरूपेमादावा
चक्षते।सकलेत्यादिना।सकलानांभुवनानांउदयःउत्पत्तिःस्थितिःरक्षालयःना
शः एतत्त्रितयंतिरोधानानुपसंहारयोरुपलक्षणं।यथात्रितत्केनपंचकरण

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(2)

तस्मादत्रसकलं
स्यएतत्पंचविधकृत्यप्रचुरायाःलीलातयाविनोदनंक्रीडनंतस्मिन्नुद्युक्तोजा
गरूकः मयट्प्राचुर्यार्थे ------ अन्नमयोयज्ञइतिवत्॥ नताद्रूप्येचिन्मयमि
तिवत् कुतः पंचविधकृत्यैः कार्यंजगन्निष्ठंलीलातुपरमेश्वरनिष्ठातत्वान्नौब्रह्म
णःसकाशात्उत्पन्नत्वात्तेनास्थितत्वात्तस्मिन्नेवलयात्। तथाचयच्छ्रुतिः॥ यतोवा
इमानिभूतानिजायंते॥ येनजातानिजीवंति॥ यत्प्रयंत्यभिसंविशंति॥ तद्विजिज्ञा
सस्व॥ तद्ब्रह्मेति॥ उद्युक्तइत्यनेनसदेवसोम्येदमग्रआसीत्॥ एकमेवाद्विती
यंब्रह्मेतिस्वांतस्थितंप्रपंचं॥ बहुस्यांप्रजायेयेति॥ तदात्मानंस्वयमकुरुते॥
तिसंकल्पविशेषप्रस्तुष्ट्युन्मुखोभूदित्युक्तंभवतितथारहस्यगुरवः। चिदात्मै
हं वहिदेवोंतस्थितमिच्छावशाद्बहिः योगीवनिरुपादानमर्थजातंप्रकाशयेत्। अतए
वईश्वरस्यजगत्सृष्ट्यादिकंलीलामात्रंनप्रयोजनमस्तीतितथाचहार्दसूत्रं। स्वेच्छ
यास्वभित्तौविश्वमुन्मीलयतीति॥ तथाचवचनमपि। स्वेच्छाशक्तिजगत्सर्वंनिगर
त्युद्गिरत्यपि। यथोर्णनाभिःसृजतेसंह्रियतेचेति। वचनांतरमपि। जगद्विचित्रंसमा
लिख्यस्वात्मतूलिकयात्मनि। स्वयमेवसमालोक्यप्रीणातुपरमेश्वरः। एवं
चमहेश्वरएकएवजगदुत्पत्तावभिन्ननिमित्तोपादानतामयतेबहुःस्यामिति १
बहुभवनश्रुतेः। एकमेवाद्वितीयमित्यधिष्ठानमात्रांतरनिषेधाच्च। प्रत्य

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(2A)

भिज्ञानैस्तु त्रोपि च। चितिरेव चेतनपदाधिरूढा चैत्यसंकोचनी चित्तमित्यने
न परमात्मैव जीवस्वरूपमागमदित्युक्तं श्रुतिरपि। जीवेनात्मानुप्रविश्य नामरू
पे व्याकरवाणीत्यब्रवीत् यत्तीलितारव्याने च। हृदयस्थ पिंडो का नामद्वयात्मा
रूनात्मिका। नामरूपविभागं च व्याकरोति स्वलीलयेति। चतुःशत्यां च॥ अस्यां
परिणतायां तु न किंचित्परिशिष्यत इति। तत् भुस्यादिविस्मृतिजालं छदाहृतं व्यं
तथा छांदोग्ये। स्वाध्योस्येति तमादेशमप्राक्ष्यो येनाश्रुतमपि श्रुतं। भत्यमतं
तेमविज्ञातं विज्ञातमित्येकविज्ञानेन सर्वविज्ञानं प्रतिज्ञातं प्रतिज्ञाय दृष्टांतमा
ह॥ वाचारंभणं विकारो नामधेयं मृत्तिकेत्येव सत्यमित्यादिवचनात्॥ ब्रह्मैव तत्त
दाकारेण परिणम्याविरुद्धतीति सिद्धं। नन्वेतावता प्रकरणे। न जगतो ब्रह्म
स्वरूपाव्यतिरेकित्वमुक्तं। एवं च सति तद्व्यतिरिक्तलक्षणं ब्रह्मस्वरूपं की
भ्रद दृशमित्याकांक्षायामाह॥ अंतस्त्वनाविमर्श इत्यादिना विमृश्यते परामृश्य
ते इदमिति विमर्शः प्रपंचः॥ इदमिदमित्यव्यवहितपरमात्मस्पृष्टस्य जग
तः प्रसिद्धः परामर्शः॥ तथा च श्रुतिः। आत्मन आकाशः संभूत इत्यारभ्य सो
वा एष पुरुषोन्नरसमय इति शरीरसंसृष्टिमुक्त्वा॥ तस्येदमेव शिरः। अ
यं दक्षिणः पक्षः॥ अयमुत्तरः पक्षः। अयमात्मा। इदं पुच्छं प्रतिष्ठेत्यादि॥

ब्रवीति ननु-मानंदात्मेति-मानंदस्वरूपत्वमात्मनः कथं प्रतिपाद्यते। न तु पूर्णता वेदवाक्यैरिति तत्प्रमुख्य
(3) ते पूर्णाहंतावेद परब्रह्मेति॥

वाक्येन इदमिदमित्येवं हि प्रपंचपरामर्शो दृश्यते परा पंचदशिकायामपि। अहमिप्रल्लयं कुर्वन्न इदमः प्रतियोगिन इति ब्रह्म प्रतियोगिभूतस्य प्रपंचस्य इदमात्मिदेशः कृतः एवं पूर्वविमर्शः प्रपंचः। अंतलग्नोंतर्गतस्येति सोंतर्लीनविमर्शः तदयमर्थः॥ स्वात्मस्वीकृताखिलप्रपंचः परिपूर्णाहंभावनागर्हितः परमानंदीपरंज्योतिः स्वरूपः परमात्मेति एतज्ञोत्तरत्राहमर्थनिर्णयप्रकरणे प्रपंचितेइत्यपि प्रसंगात्किंचित्तदुच्यते॥ ब्रह्मचहमिति। परमानंदी भवतितथा चोपनिषत्॥ एतस्मादिज्ञानमयात्। अन्योंतर आत्मानंदमय इति आत्मा परमात्मानं निर्दिश्य॥ तस्य प्रियमेवशिरः। मोदो दक्षिणः पक्षः प्रमोद मुत्तरः पक्षः। आनंद आत्मा। ब्रह्मपुच्छं प्रतिष्ठेति। पूर्णाहंतावाशिष्टं परब्रह्मेति॥ अत्रोच्यते। आनंदो नाम विश्वात्मभावना। तथा सुबालोपनिषत्॥
श्रुति अन्नमयो भूतात्मा प्राणमय इंद्रियात्मा मनोमयः कालात्मा आनंदमयो लयात्मेति अत्र लयः पूर्णभावना। वचनमपि॥ ध्यानकोटिसमो लयेति। चिदानंदघनं परमित्यत्र व्याख्याने अमृतानंदयोगिभिः चिच्चेतन्यकलानंदे विश्वाहंतापरिणामे इत्युक्तत्वादेवं व्याख्यानं॥ अथा बज
2 गदुत्पत्तिस्थितिलयहेतुभूता क्रात्रिहंमे भावपरामर्शो विमर्शः। तथा २

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(3A)

नागानंदाः॥ विमर्शो नाम विश्वाकारेण वा विश्वप्रकाशेन वा विश्वोपसं
हारेण वाऽकृत्रिमाहमिति स्फुरणं तस्यां तस्मीन् नत्वं नामांतर्मुखत्वं तथा
चायमर्थः। अंतर्लीनो तमुर्खीभूतो विमर्शः पूर्णाहंभावो यस्येति तस्यै
यामीसर्पंद शास्त्रे॥ नतु यौ तमुखो भावः सर्वाज्ञादिगुणास्पदः। तस्य लोकै
क परिज्ञाचित्सान्द्र न्यस्यानुपलंभनादिति। विरूपाक्षपंचाशिकायामपि स्वपरावभा
सनक्षमा स्मा विश्वमयः प्रकाशोऽसौ अहमिति स्फुरत्तत्काहंता स्थितिरीदृशीत स्येति शिवा
ह नंदनाथो ऽपि। अहमित्सत्राम्नायोक्तौ तस्य समस्तभुवनत्रयपरतितत्वादृशापर ब्रह्मणः परमे
श्वरस्य प्रकाशैकस्वभावत्वं सर्वस्मात् परत्वं चाह। प्रकाशमात्रतनुः महेश इति प्रकाशमा
त्राप्रकाशात्यातिरिक्ता तनुः शरीरं यस्य स तथा। तथा च श्रुतिः। यदतः परो ज्योतिर्दी
प्यते तदेव ज्योतिषां ज्योतिरायुर्होपासतेऽ इति। एष संप्रसादोऽस्मा शरीरात् समुत्थाय
स्वेन रूपेणाभिनिष्पद्यत इति। न तत्र सूर्यो भाति न चंद्र तारकं नेमा विद्युतो
भांति कुतोयमग्निः तमेव भांतमनु भाति सर्वं तस्य भासा सर्वमिदं विभातीत्यादि।
तथा रहस्यागमश्च। स्वरूप ज्योतिरेवांतः परा वागनपायिनीति। वंदे ज्योति
रनुत्तरमिति चापंचदशिकायामपि। सएकोंतरुदेति स्म तेजोसि च तमोसि
चेति।

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(५)

सौभाग्यहृदयेपि। तन्मनः परमं नो मीत्यादि। अत्र प्रकाशकत्वं इच्छा भिज्ञानाभि
करोमीत्युत्तमपुरुषांतर्गतस्फुरणरूपाहं परामर्श एव ततश्च सर्वज्ञत्व सर्वेश्वरत्व
सर्वकर्तृत्व सर्वनियंतृत्व पूर्णत्व व्यापकत्वरूप पंचशक्तीसंवलिति परं ब्रह्मेत्युक्तं भव
ति ननु सूर्यादिनामपि प्रकाशकत्वं दृष्टं तत्कथमस्यैव परमात्मत्वमित्यत आह
महेशइति। महाश्चासावीशश्चेति महेशः महत्वं देशकालाकारैरवच्छिन्नस्वरूपत्वा
त् ईशत्वं च सर्वनियंतृत्वात् तथा च यच्छ्रुतिः यतो वाचो निवर्तंतेइत्ति सर्वप्रकारेण
परिच्छिन्नं ब्रह्मेति ब्रुवीती। तथाथर्वशिरोपनिषदि च। अथ कस्मादुच्यते महेश्वरो यः
सर्वान् लोकान् गृह्णाति विसृजति वासयति तस्मादुच्यते महेश्वर इति। उपनिष
दंतरेपि यो वेदादौ स्वरः प्रोक्तो वेदांते च प्रतिष्ठितः तस्य प्रकृतिलीनस्य यः परस्सः
महेश्वरः भीषास्माद्वातः पवत इत्यादि तथा च एतस्यैवाक्षरस्य गार्गि प्रशासने
सूर्याचंद्रमसौ विधृतौ तिष्ठत इति तथा प्रसक्षोपनिषत् तत्परं ब्रह्म स एको रु
द्रः स ईशानः स भगवान् स महेश्वरः स महादेव इति परापंचाशिकायामपि। स ए
व सर्वभावानां स्वभावः परमेश्वरः। स एष भैरवो देवो जगद्भरणलक्षण इति। पर
मेश्वरं निर्दिश्य तस्यैवैषा परा देवी स्वभावामर्शनोत्सुका। पूर्णेवं सर्वभावानां यस्याना

(4A)

रि

त्पं नवाधिकभित्ति परिपूर्णं स्वरूपं पराशक्तियोगं परमात्मनोऽभिधाय। एष देवो
न यादेव्या नित्यं क्रीडारतो सेतुकः विचित्रानू सृष्टिसंहारानू विधत्ते युगपत्प्रभुः॥
ज्ञाति दुर्घटकारित्वं अ। अस्यानुत्तेरमेव यत्॥ एतदेवः स्वतंत्रत्वं ऐ
श्वर्यं परनोधितामिति॥ ब्रह्मस्वरूपं सम्यक्स्वरूपं चितं एवं भूतः पर
मह्यार्थिकासहितां श्रीकालेश्वरः स एष सर्वेश्वरः एष भूताधिपतिरे
ष भूपाल एष सेतुर्विदरण एषां लोकानाम संभावयेति बृहदारण्य
को त्करीत्यासर्वप्रकारेण सर्वलक्षकः परमात्मा युष्मान्र पात्विति
निरवधि। दृत्यारागात्रिनः पुण्यानंदाः पुण्यपुरुषानाऽऽशासते॥ पालनं
चात्र परमात्मैकस्वरूपमेव॥ तथाचिद्विलासे॥ भेदलक्षणविपक्षसंक
टत्तारणं वरमिरुात्मलक्षणमित्यभेदचिंतनमभिप्रेतं इदं चात्र पुण्या
नंदानामाकूतं। सर्वभूतसुहृत्परमात्मैवात्र लोके सद्गुरुरूपमास्थाय क
तिचन भक्तिभाजः संरक्षतीति यच्छ्रुतिः आचार्यवंशो ज्ञेयो भवत्यसावसा
वा भगवंतः आचार्यवान्पुरुषो वेद॥ आचार्यस्त्वेव गतिर्वक्तायानः पिता योऽस्मा
कमविद्यायाः परं पारं तारयसीति परीक्ष्य लोकान्कर्मजितान्ब्राह्मणो नि

Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai: joint project

(5)

वेदमायात्ततद्विज्ञानार्थं सद्गुरुमेवाभिगच्छेत् समित्पाणिः श्रोत्रियं ब्र
ह्मनिष्ठं इत्यादिश्रुति ज्ञाल्ले श्रीगुरूपसदनद्वारा ब्रह्मप्राप्तिमपि धत्तेय
यागमश्च ॥ शिवशक्तिसमायोगाज्जन्मांतरकृताच्छुभात् ॥ शिवरूडा
नुसंधानात्कर्मसाम्यं यथा भवेत् ॥ शिव एव तथा साक्षादास्यां गुरुत्ववि ण
ग्रहः ॥ दीक्षां करोति विश्वात्मा शांभवानाय छभेदवैतडति ॥ गीता च ॥ तद्वि
द्धि प्रणिपातेन परिप्रश्नेन सेवया ॥ उपदेक्ष्यंति ते ज्ञानं ज्ञानिनस्तत्त्व
दर्शिन इति ॥ अभियुक्तोक्तिश्च कल्याणि देशिककटाक्षसमाश्रयेण का
रुण्यतो भवति शांभववेध्यदीक्षेति ॥ परमशिवादिपदद्वयपारंप
र्यक्रमादिगम्यमिति च ॥ अत्राकिंचित्प्रसंगादुच्यते ॥ पा तुमरूरशः
प्रकाशमात्रतनुरित्यनेन गुरुदेवतमंत्राणामैक्यं प्रतिपादितं कथमा
चार्यस्य प्रकाशकत्वमस्त्येव ॥ तथा चाशिवसूत्रं गुरुरुपाय इति ॥ तथा
तद्वृत्तिशेषे गुरुरणातीति गुरुः स्त्वं स चात्र व्याप्तिप्रदर्शकः ॥ मंत्रवीर्यस्य तेना
साउपाय इति कीर्तितः ॥ रक्षकत्वं मंत्रस्याप्यस्ति मननात्त्राणाच्चायत इति मंत्रश
४ ब्दार्थः ॥ यथागमश्च ॥ मननात्त्रांधर्माणोऽस्युः परिकीर्तिता इति ॥ शिवसूत्रेपि ॥ ४

ण मना न

Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "Jain Project of the Rajawade ..."

(5A)

चित्तं मंत्र इति ॥ चैतन्यरक्षकत्वं मंत्रस्य प्रतिपाद्येत ॥ अयमर्थः । चतुः
शास्त्यामपि ॥ अर्थषट्कनिरूपण प्रकरणे निगर्भाभिधेये प्रतिपाद्यते ॥
निगर्भोपि महादेवि शिवगुर्वात्मगोचरः । तत्प्रकारं च देवेशि दिव्याज्ञेण
वदामि ते ॥ निष्कलत्वं शिवे बुध्वा तद्रूपत्वं गुरोरपि ॥ तन्निरीक्षणसामर्थ्या
दात्मनश्च शिवात्मतामिति ॥ एतदपि प्रायेण अस्मदाचार्यवर्यैः
नाथानंदगुरुभिरपि सम्यग्वर्णि[त]म् ॥ नमः शिवाय नाथाय चिद्रूपानं
दरूपिणे ॥ श्रीमते पाटलापांग[ ]पाटितारं करावकवे ॥ तथा स्वेतास्वतरोप
निषदि ॥ यस्य देवे परा भक्ति[र्यथा] देवे तथा गुरौ ॥ तस्यैते कथिता ह्यर्थाः
प्रकाश्यंते महात्मन इति ॥ येवं च सत्संप्रदायादिभिरेव माहेश्वरैरात्मका
मेश्वरः प्राप्यते ॥ न त्वन्यैरित्युक्तं [ ]रात्का[ ]नुघ[ ]स्यापहृतमनुसरामः ॥ कथ
मयमात्मा परमात्मा भट्टारकस्सर्वज्ञ[ ]चैरयुंते ॥ तस्य सर्वकर्तृत्वानिषेध
श्रवणात् श्रूयते हि ॥ न तस्य कार्यं करणं च विद्यते न तत्समश्चाभ्यधिक
श्च विद्यते परास्य शक्तिर्विविधैव श्रूयत इति ॥ पराभट्टादिकासंबंधा
देव सर्वकर्तृत्वं च सर्वाभ्यधिकत्वं प्रतिपादनपुरःसरं पराभट्टादिकाया
एव सर्वजगदुत्पत्ति श्रवणात् किं च ॥ आनीदवातं स्वधया तदेकमिति श्रु

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

धायादेवोदेवत्वमभ्युतइत्यौसौ साक्षिणी। विजयतेतवमूर्तिरेकेसापि
पुनःस्मृत्यपराभट्टारिकासान्निध्यानादेवजस्यमहेश्वरस्यसत्ताश्रवणा
च्च॥ केवलस्यकर्तृत्वादिकंनसंभाव्यतेतिसत्यं॥ नवयंपरमेश्वरःपर
माशिवःभट्टारिकारहितःकेवलःकर्तेति वदामः। किंतुशिवशक्तिरूपमे
कमेवतत्त्वमितिनिश्चिनुमः॥ तस्यकारणत्वमवोचाम॥ तथाप्रमाणिकव
चनं॥ शिवःशक्तिरितिह्येकं तत्त्वमाहुर्मनीषिणइति॥ श्रीस्वच्छंदेपि॥ तत्त्वा
रूढस्यभगवान्शिवःपरमकारणं। शिवःसर्वस्यकर्तायं शक्तिःकारण
मुच्यते॥ उभयोपरपिकर्तृत्वं उच्यते॥ शिवाभिन्नापराशक्तिःसर्वकर्म
कारिणी॥ इतिस्मरणात्॥ एकएवजगत्कारणंतत्त्वं॥ अन्यथाश्रुतिविरोधः
प्रसज्येत॥ सदेवसोम्येदमग्रआसीत्॥ एकमेवाद्वितीयंब्रह्मइतिएकत्वा
वधारणेतस्मात्शिवस्यकारणत्ववचनंशक्तेरपिसमानं॥ अतएवश
क्तेरपिकर्तृत्वमुच्यमाने शिवस्यापितुल्यंनशिवेनविदेविनदेव्याचवि
विनाशिवः॥ नानयोरंतरंकिंचित्चंद्रचंद्रिकयोरिव॥ आगमासिद्धांत
रीत्यापराभट्टारिकायाअपिसर्वेपिकारणत्वमाहुः॥ साचेतिशक्तिरा ज ५
द्यानिजसुखमयनित्यनिरूपोपकारोभाविचराचरप्रबीजंशिव

(6A)

रूपविमर्शांशनिर्मलादर्शः साऽऽद्याशक्तिरनवच्छिन्नापराभट्टारि
कामहात्रिपुरसुंदरीजयति॥ सर्वोत्कर्षेण वर्तते। सेति शिवादिक्षित क्षि
तत्षट्त्रिंशत्तत्त्वमयसर्वप्रपंचात्मिकातदुत्तीर्णा चेति सर्वोपनिषदि सि-
द्धा त्रिपुराऽभिधीयते॥ एवं हि सत्संप्रदायविद्भिर्महायोगपुरुषैः त्रिपुराश
ब्दनिर्वचनं क्रियते कथं॥ त्रिभ्यः तेजोबन्नादिभ्यः पुराभूतात्रिपुरेति तेजो
बन्नादिभ्यः पूर्ववत्त्वमेव हि सर्वतत्त्वातिक्रांतत्वं ब्रह्मणः॥ तद्द्वारा सर्वतत्त्वात्म
कत्वं च। उपनिषदप्येतदेव॥ तथाहि छांदोग्ये षष्ठप्रपाठके। श्वेतकेतुर्हारु
णेय आस तं ह पितोवाच। श्वेतकेतो वस ब्रह्मचर्यमिति पुत्रस्य वेदाध्ययना ध्य
दिरूपब्रह्मचर्यं विधाय स द्वादशवर्षः सर्वान्वेदानधीत्य महामना अनूचान
मानी स्तब्ध एयाय तं ह पितोवाच॥ स्तब्धोऽस्युत तमादेशमप्राक्ष्यो येनाश्रुतं
म श्रुतं भवत्यमतं मतमविज्ञातं विज्ञातमित्यादिना शिष्ययोग्यतो निश्चित्य स आ
चार्यो ब्रह्मविद्यामुपदिदेश तस्य एकविज्ञानेन सर्वविज्ञानद्वारा सर्वतत्त्वा
नां तन्मयत्वमुक्तं॥ तत्कुत्र दृष्टांतमाकांक्षमाणः शिष्यः पृच्छति॥ कथं भगवः
स आदेशो भवतीति॥ यथा सोम्यैकेन मृत्पिंडेन सर्वं मृन्मयं विज्ञातं स्याद्वा॥
चारंभणं विकारो नामधेयं मृत्तिकेत्येव सत्यादिना च॥ विश्वातीतं व

Joint project of Rajwade Sanshodhan Mandal Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(7) सुंविधायपरब्रह्मणा विश्वात्मकत्वं तदुत्तीर्णत्वं चाभिध्यायअनंतरं॥ सदेव
सोम्येदमग्रआसीत्। एकमेवाद्वितीयंब्रह्मेत्यादिनाविश्वातीतंवस्तु
विधायपुनश्चविश्वात्मकत्वमभिधत्ते॥ तदैक्षत॥ बहुस्यांप्रजायेयेति।
संकल्प्य॥ तत्तेजोऽसृजत। तत्तेजऐक्षत। बहुस्यांप्रजायेयेति। तदपोऽसृजत
ते॥ ताआपऐक्षंत। बहुस्यांप्रजायेयेति॥ ताअन्नमसृजत॥ इतितेजोब
न्नानसृष्ट्वासेयंदेवतैक्षिताहंतेमास्तिस्रोदेवताः अनेनजी
वि वेनात्मनानुप्रविश्यनामरूपेव्याकरवाणि॥ तासांत्रिवृतं त्रिवृतमेकै
कींकरवाणीतिसेयंदेवतेमास्तिस्रोदेवताः अनेनजीवेनात्मनानुप्रवि
श्यनामरूपेव्याकरोत्तासांत्रिवृतमेकैकामकरोदित्यादिनातेजोब
व न्नानामसंभावेनेब्रह्मणः सर्वनियंतृत्वं सर्वसृष्टुत्वं सर्वकर्तृत्वं च सर्वस्वरूपमि
त्युक्तं तेजोबन्नात्मकमेवदेवादिस्थावरांतंसचराचरजालमाचष्टे॥ अपागादग्ने
रग्नित्वं वाचारंभणंविकारोनामधेयंत्रीणिरूपाणीत्येवसत्यमित्यादिना
यदन्नमाशितंत्रेधाविधीयतेतस्ययस्थविष्ठोधातुस्तत्पुरीषंभवतियोमधि
ष्ठस्तन्मांसमित्यादित्रिवृत्करणपंचपूर्णत्रिवृत्रैवपरंब्रह्मेत्यभिधीयते॥ ध
अयमेवार्थमुत्तरत्रग्रंथकारःषड्भिर्ज्ञानात्मा तत्वातीताचकेवलाविद्येति
स्पष्टमाचष्टे॥ स्मरतिनचि॥ विश्वात्मिकांतदुत्तीर्णांहृदयेपंकजमेज्ञातुः॥इति॥

तत्पुरीषंभवतियोमध्यमो धातु

A joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(7A)

नामकेश्वरतंत्रेपि॥ त्रिपुरापरमा शक्तिः राद्याजाता महेश्वरी॥ स्थूलसू
क्ष्मविभेदेन त्रैलोक्योत्पत्तिमातृका॥ कवलीकृत निःशेषतत्त्वग्रामस्वरू
पिणी॥ अस्यांचदेपि॥ नात्रकालः कलाभावो नैकतान चदेवता॥ सुनिर्वा
णपदं शुद्धं रुद्रवक्त्रं तदुच्यते॥ शिवशक्तिरिति ख्यातं निर्विकल्पं निरंजनं च
॥ पश्यंती तं वरारोहे वाङ्मनातीतमद्भुतं॥ अनिष्कलं सकलं निरूपं नि
र्विकल्पं च॥ निर्द्वंद्वं परमं तत्त्वं शिवाख्यं परमं पदमिति॥ अस्मदुक्तचि
दानंदवासनायां च॥ विश्वात्मकांतदुत्तीर्णप्रकारा मशक्तिरूपिणी॥ प
रापरमयीदेवी आत्मतत्त्वे विभासते॥ इत्यादिबहुश्रुतिस्मृत्यादिषु स
र्वोत्कृष्टत्वं त्रिपुनायाः श्रूयते॥ तत्र श्रुतिर्जोद्धृष्यते॥ एतदेव विवृणोति
निजसुखमयानित्यनिरूपमाकारस्य ते नानिजसुखाभाविकः सुख
मयः दुःखासंभिन्नानंदरूपः॥ नित्यः सार्वकालिकः निरूपमो निः
समाभ्यधिकआकारः शरीरंयस्याः सा तदयमर्थः निरवधिका
ह्लादिमात्मानंदरूपिणीति॥ तथैवोपनिषत्॥ नास्येयं पृथिवी सर्वा
वित्तस्यपूर्णास्यात्॥ स एको मानुष आनंद इति॥ उपक्रम्य स एकः प्र
जापतेरानंद इत्यंतमुत्तरोत्तर शतगुणितक्रमेण मनुष्यादिचतु

(४)

१

२ स्वर्वोत्तीर्णवंच ३

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

(8A)

मुखपर्यंतपुरुषाणामानंदपरंपरामुपन्यस्य स एको ब्रह्मण आनं
दः ॥ स यश्चायं पुरुषे । यश्चासावादित्ये ॥ स एकः ॥ इति सर्वोत्कृष्टा
नंदवद्ब्रह्मणः सर्वात्मकत्वं गीतं ॥ उपनिबद्धं तरेऽपि । भूमैव सुखं ॥
भूमा त्वेव विजिज्ञासितव्य इत्युक्त्वा यत्र नान्यत्पश्यति नान्यच्छृणोति ना
न्यद्विजानाति स भूमेत्यपरिच्छिन्नानंदमयमेव ब्रह्माभ्युपेतं । तथा एत
न्मा स्यानंदस्यान्यानि भूतानि मात्रामुपजीवंतीति इतरेषां ब्रह्मानंदसमु
द्रविप्रुण्मात्रमुच्यते ॥ वामकेश्वरतंत्रे चतुःशत्यां ॥ प्रणमामि महादे
वीं परमानंदरूपिणीं ॥ आद्यापि यस्या जानंति न मनागपि देवताः ॥ चिदा
नंदघनं परामिति ॥ नित्यानंदपदं संपूर्णपदं सौभाग्यदायकं इत्यपि निरु
पमपदे निर्मले निर्विकल्पेति ॥ निष्प्रपंचानुसुखबोधसुधास्वरूपेति ॥
परमानंदसंदोहप्रमोदभरनिर्भरे इति परमानंदसंपूर्णपदसौभाग्य
दायक इत्यपि युक्तं तरमोक्त्या च सच्चिदानंदरूपिणी त्रिपुरेति नि
श्चीयते । भाविचराचरबीजं भाविनोरुत्पत्स्यमानयोश्चराचरयोः स
स्थावरजंगमयोः बीजं योनिः कारणमित्यर्थः ॥ यच्छ्रुतिः ॥ यो देवानां
प्रभवश्चोद्भवश्च विश्वाधिको रुद्रो महर्षिः ॥ हिरण्यगर्भं पश्यत

(९) प

जामानन्द स्वनो देवः शुभयाः स्मरत्याः संयनक्तु ॥ स विश्वकृद्विश्व
हृदात्मयोनिः ज्ञः कालकालो गुणी सर्वविद्यो यो ब्रह्माणं विदधा
वे ति पूर्वं यो वेदांश्च प्रहिणोति तस्मै स ईशोस्य जगतो नित्यमेव ना
न्यो हेतुर्विद्यत ईशनाय यो एको वशी नीं बहूनामेकं बीजं बहुधा
यः करोति इत्यादि दृष्टव्या ॥ आगमश्च ॥ यदा सोपरमा शक्तिः स्वेच्छ
या विश्वरूपिणी ॥ स्फुरत्तामात्मनः पश्येत्तदा चक्रस्य संभवः ॥ य
गो थान्यग्रोधबीजस्य शक्तिरूपो महाद्रुमः ॥ तथा हृदयबीजस्थं जग
देतच्चराचरं ॥ ललितारव्याने च ॥ यासस्रज्यातिद्वालारं स्वगीदावारि पा
स्फुरिदमिति ॥ परावासनायामपि ॥ जगच्चित्रं समालिख्य तस्वात्मतूलि
कयात्मनि ॥ स्वयमेव समालोक्य संतुष्टां परमाद्भुतां ॥ प्रकाशबीजसं
म लीनविश्वात्मस्वरूपिणीमिति ॥ शिवस्य जगन्निर्माहित्वे शक्त्याविना
न संगच्छते एवं पराशक्तेरपि परमशिवेन विना कारणत्वं न चाभाव ८
८ दिति ॥ तत्कथमुच्यते ॥=॥=।=।=।=॥=॥=॥=॥= ना ॥ ग्रंथ ॥
भावि चराचर बिजामिस्यत आहा

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

लोकने स्थितिश्चित्तमये ज्ञानैकस्वरूपे प्रतिरूपिताखिरे प्रतिप्रकाशमानो हरे कुड्ये महाबिं
दुर्निर्विशाते प्रविष्टे भवति तस्य कुड्यस्य निरूपणं महाबिंदुविभाविकारणत्वात् लोकेपि सूर्याभिमु
खस्थितदर्पणतले सूर्यकिरणप्रतिफलनानंतरं निकटगतकुड्ये सूर्यकिरणप्रत्ययोगिति
दृश्यते तेजोबिंदुः प्रत्यक्षं प्रतिपद्यते। तद्वत्प्रकाशरूपस्य परमेश्वरस्य दर्पणवत्स्वस्वरूपप्रकाशाख्यविम
र्शसंबंधे जाते तदानीं तत्र महाबिंदुः पूर्णोहमित्येवंरूपं परमेश्वरो वृक्षास तद्दृश्यते॥ तथा च श्रु
तिः॥ सदेव सोम्येदमग्र आसीत् एकमेवाद्वितीयं तदैक्षत तसेयदेवतेक्षतेति च ब्रह्म वा इदं
मग्र आसीत्॥ तदात्मानमेवावेदहं ब्रह्मास्मीति सैक्षत लोकान्नु सृजा इत्यादिषु श्रुतिषु स्प
ष्टलक्षणाभिमुखपरं ब्रह्म अंगीकारपात्र्यते आगमेष्व॥ स्फुरत्तामात्मनः पश्येत्तदा
चैतन्यस्य संभवः॥ इति प्रत्यभिज्ञायामपि॥ सा स्फुरत्ता महासत्ता देशकालाविशेषिणी॥ से
षा सारतया प्रोक्ता हृदयं परमेष्ठिनः॥ परमोन्नेदयोगिनोपि॥ इहागिय स्फुरत्तादिपदोदरत
रास्वानुभूतिसंवेद्या॥ स्फुरत्तादिशब्दाभिः स्फुरत्तायेषा संवित्कथं नु सा वर्ण्या॥ इत्यादि अन्य
त्सर्वं निजरूपा निर्मलादित्येवं प्रपावितव्यत्वेनावलोकितव्यमित्यलं॥ तदेवमुक्तेः
लामत्रात्त्याव लोकनोद्भूताहंसभावमेवाविरासीनष्टि॥४॥ चित्तमयोहंकारः सुव्यक्तो
हार्णसमरसाकारः॥ शिवशक्तिमिथुपिंडः कवलीकृतभुवनमंडलो जयति॥५॥ अ
हंकार इत्यद्भुतात्मस्मरणानुभावाभिव्यंजको योयमहमहमित्येवं विमर्शः तस्य कारः कृ
रेणमहंकारः एवंभूताहंकारः जयति सर्वोत्कर्षेण वर्तते। तथोक्तं। प्रकाशस्यात्मविश्रां
तिरहंभावो हि कीर्तित इति॥ चित्तमयज्ञानैकस्वभावः स्फुटव्यक्तो हार्णसमरसाकारः॥

(10)

११ अनुभवतश्च अहोऽस्कृतराब्धुक्तोऽस्पष्टो परस्परोद्भूतरूपोऽस्फुव्यक्तो हीतयोः समरसः
एकीभूय विभक्त आकारः निरूपयस्यन्निर्वावः प्रकान्नाः त्रीक्तो विभन्नाश्च एतद्रूपमिथुने दिव्यदंप
तीमयं पिंडीभवती ॥ कल्लोलीभवति ॥ यत्र सहान्नादन्नाक्तेर्मिथुनपिंडः अतएव कोलीह ब
तभुवनमंडलः कवलीकृतमंतरूछापितेभुवनमंडलं षड्विंत्रात्तत्वं भूतमयं येन सः अ
यमर्थः ॥ प्रत्याहारन्यायेन अंतर्गर्भित समस्तवर्णकदंबेकारहकारौ हं सः कारकरूपप्रकान्ना
विमर्शसंपदा देवत्राब्दार्थात्मकं सर्वप्रपंचविका सो भवतीति ॥ तथाचे छ्रुतिः ॥ येको
वर्णो बहुधान्नक्तियोगाद्वर्णाननेकान्निहितार्थो दधातीति ॥ तापनीयेपि ॥ कस्त्वं हमिस
हमिति होवाच ॥ अहमेवेदं सर्वं ॥ तस्मादहमिति सर्वाभिधानमिति । कैवल्योपनिषदि
च ॥ मासहायं परमेश्वरं प्रभुं त्रिलोचनं नीलकंठं प्रशांतं । ध्यात्वा पुनर्गच्छति भूत
योनिं त्रिलोकसाक्षिं तमसः परस्तात् ॥ स ब्रह्म सशिवः सोक्षरः परमस्वराल्स इक
त्रि तद्भक्त्या मिंज्ञात्वा सर्वबंधैः प्रमुच्यते इति काम कोमिस्वरूपं ब्रह्म निर्दिश्यतदुपासनमप्य ना
हंग्रहात्मकमेवविधेदीति ॥ तत्रैवान्यत्र ॥ वेदैरनेकैरहमेव वेद्यो वेदांतकृद्वेदविदेव चाह
हमिति ॥ अहमात्मकमेव ब्रह्म निर्दिश्यते त ॥ बृहदारण्यकेपि ॥ ॥ तद्वैतत्पश्यन्नृषिर्वामि
देवः प्रतिपेदे अहं मनुरहं सूर्यश्चेत्यहं रूपमुपासनं अभिधाय विपरीते बाधकमाह योन्यां
देवतामुपास्ते अन्योसावन्योहमस्मीति न स वेद यथा पशुरिति ॥ यात्रेवान्यत्र देवत इतराज्ञे
य कोहमेवेदं सर्वं सर्वोस्मीति मन्यते इति त्वं वाहमस्मि भगवो देवते अहं वै त्वमसीत्यादि ॥ तथा गीता ११
भाष्ये ॥ उत्सृज्यात्मसमाधानं यो ध्यायेदन्य देवताः ॥ भिक्षित्वा भूरि विन्नात्तो भिक्षितापि बुभु
क्षिता इति ॥ विरूपाक्षपंचाशिकायामपि ॥ यस्य विमर्शकिणः पदमंत्रार्थात्मकस्तथान्नावे ॥

Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(10A)

भूतत्वकलात्मार्थो धर्मिणेदृशं प्रकाशस्य ॥ अहमो कोनस्तमितः प्रकाशरूपास्तेजस्तमसां ॥
इति ॥ तथा ॥ ॥ अहमिति स एकठक्तो हंतास्थितिरीदृशीतस्येति ॥ रहस्यागमेपि ॥ पूर्णाहंता
स्वभावेनाकृत्रिमाहंतायाविना ॥ आत्मानमात्मना साक्षाद्यः पश्यति स पश्यति ॥ इति ॥ इ
तः परं द्वाभ्यां श्लोकाभ्यां चित्तमये निविशाते महाबिंदुरिति उक्तं बिंदुस्वरूपनिरूपणद्वारा
कामकलामुपदिशति ॥ सितशोणबिंदुयुगलं विविक्तशिवशक्तिसंकुचितप्रसरं ॥ वागर्थ
सृष्टिहेतुपरस्परानुप्रविष्टविस्पष्टं ॥ ६ ॥ बिंदुरहंकारात्मा रविरेतन्मिथुनसमरसाका
३ रः ॥ कामः कमनीयतया कलाचदहनेंदुविग्रहो बिंदू ॥ ७ ॥ ॥ इति ॥ सितशुभ्रः शोणोरक्तः त
द्रूपो बिंदुतयोर्युगलं अत एव विविक्तौ शिवशक्ती विविक्तौ अन्योन्यविरहणशीलौ शिवश
क्ती यस्मिं तत्तत एव संकुचितः प्रसरः संकुचितः ... कुलीभवत्प्रसरं जगत्सृष्टिरूपविकासो
यस्मिं तत्र वाच्यः परापश्यंत्यादिरूपसमस्तशब्दाः अर्थाः शिवादिक्षितिपर्यंताः षट्त्रिंशत्तत्वसंघाः
तेषां सृष्टिः षडध्वात्मकजगन्निर्मितिः तत्र हेतुः कारणं तथा सौभाग्यहृदये ॥ वर्णाः कलामनुः
स्तत्वं पदं भुवनमेव च ॥ इत्यध्वषट्कं देवेशि ... तत्स्थैश्चिदात्मनि ॥ इति ॥ परस्परानुप्रविष्टप
रस्परं अन्योन्यं अनुप्रविष्टमंतर्गतं विस्पष्टं एथाभूतं चेतरएवं भूतं सितशोणबिंदुयु
गलं कामकामेश्वरीरूपदिव्यमिथुनं विभातीति पूर्वेणास्य संबंधः ॥ अत्रेदमतिरहस्यं ॥ ॥ यः
परः स महेश्वर इति ॥ इति श्रुत्युक्तरीत्या निखिलवेदादिशब्दोत्पादकानुत्तराक्षराभिधेयः प
रमेश्वरः स्वात्मो(?)द्भूताखिलप्रपंचनिलयात्मकविमर्शशक्तिमनुप्रविश्य बिंदुभावमयति त
तः सा विमर्शशक्तिरपि स्वांतर्गतप्रकाशमेव बिंदुमनुप्रविशति ततश्च बिंदुरुच्छूनो भवति
तस्माद्बिंदोर्नादात्मिका समस्ततत्वगर्भिणी तेजोमयी नीवाग्रे रोवत्सूक्ष्मरूपिणी निर्गत्य स्फुटं गा

Project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

ट्रूपतामुद्वहते॥ एवं च बिंदुनादस्वरूपयोः तयोः प्रकाशविमर्शयोः॥ रहमिति शरीरं भवति॥ एवं द्विरूपयो
१२ स्तयोर्मध्ये एको विमर्शः रक्तबिंदुरूपं भजते अपरः प्रकाशः शुक्लबिंदुभावमेति॥ उभयोर्मिलनेन मिश्र
बिंदुरूपं सर्वतेजोमयं परमात्मस्वरूपं भवतीति तथा रहस्याम्नाये॥ प्रकाशविमर्शसंवादरूपत्रं
श्रुचंद्रिकाख्यप्रकरणे॥ अयमर्थः सम्यक् निर्णायि॥ प्रसीद भगवन् शंभो ममात्मोपासनं प्रति॥
योयं भवति संदेहः तं भवान्छेत्तुमर्हसि॥ आत्मानुसंधमात्मानं परात्मीकृतरूपिणः॥ भगवन्यः प
त्या रानंदः स कथं स्याद्विदं प्रभुः॥ इति पृष्टवती देवी प्राह परमेश्वरः॥ सकलाधारभूतोयः समस्तस्याप
रिच्छितः॥ तस्मिन्नात्मनि संधाय स्वात्मानं परमेव तत्॥ आवयोर्जगदात्मत्वात् तादात्म्यादावयोर
पि॥ आत्मोपासनमानंदं सर्वेषां विद्धि जानतां॥ तादात्म्यादावयोर्नित्यं जगत्प्राणादुभौ हि नौ॥ ज्ञात्वे
तान्सकलान्सम्यग्ज्ञानीयात्स विदंपरां॥ विमर्श॥ आवयोरपि तादात्म्यं कथं योगोपि शंभवे॥ कर्मसा
म्यं कथं केन निराचारावधूतको॥ इत्यादि प्रश्नपंचकस्योत्तरमाह॥ शिवकामासरंतत्ववर्ण्यत्वेमिति
चेच्छृणु॥ स्वचोदयप्रिये वक्तुं नालं वाग्विषयातिगं॥ परार्णाख्या शिवेच्छायां सात्वं सैव विमृष्ट्वा तथा॥ उ
ज्ञायत परार्णाख्या बीजादंकुरवत्प्रिये॥ अनुप्रविश्य तां शक्तिं वामा चैव पिंडितो भवत्॥ समस्तबी
जगर्भाद्यः सूक्ष्मबिंदुत्वमेति सः॥ तं प्रविश्याम्बिकाम्नवासानंदाकंदतां गता॥ तदाना उच्छ्रिता
तस्माद्विंदुरुच्छूनतां गतः॥ तथा सा बिंदुमुद्भूय नीवारोग्रवृद्धिता॥ तुल्यकालोदितादित्याः
शान्तिको टिविदुंबिनी॥ षड्विंशत्तत्वगर्भा च्या परमाश्रणोर्गभिणी॥ साहंभावापन्नं बिंदुं प्र
विश्य द्विनिहां गता॥ सोपि नादात्मिको योनिमेय याद्विस्वशक्तितां॥ तयोर्द्विभेदयोरेकोनं तो
नितुल्यतां गतः॥ मध्या बिंदुविमिश्रं तत्स्तूष्मनोनंदात्मिकं॥ इत्यादिना बिंदुत्रयस्वरूपनिरूप
णं कृतं तच्चिह प्रसंगात् किंचिदुक्तं॥ अन्यत्सर्वं गुरुमुखादेवावगतव्यं॥ श्रुतिरपि॥ एको वर्णो ब १२
हुधा शक्तियोगादित्यादि॥ एतदेव बिंदुत्रयस्वरूपनिरूपणं विवृणोति॥ बिंदुरहंकारात्मे

(11A)

कृष्यात नोऽजगन्माता लक्ष्मीः ततः परा शक्त्यं नाभेदं कामखिंतामणिभावभा
वमयभिति तामनूप्रविश्यामः अत्रायं प्रथमः पाद इति प्रथमखंडमुपदि
शति द्वितीयमुदाहरिष्याम इति द्वितीयखंडं त्रितीयमुदाहरिष्याम इति त्र
तीयखंडं त्रितीखंडं चोपदिश्य पुनरपि तन्मंत्रमाहात्म्यमाहातानेकधास
मभवंन् ॥ तदेतन्महामनूरितिमेव शाब्दामनुः सवर्णरूपा परमात्रयी
भावात्रिगुणा त्रिवर्गरूपा नित्यनिर्मला निरवद्या निष्प्रपंच्या आत्त विद्यावि
भूः परविद्या इयं येऽस्वेद विद्वान्भवति अथ तु विद्वीसरति अघोरहस्य
मिति शिवोयं शिवो यभिलिसन् पाइभानिभूतानि स ऐवृस्टजति रक्षति सं
हरति अन्यथा वाकरोय पुमेहं कुशस्तु दीर्घव्यासो व्यापकः श्रीभूतेशो
भवति य एवं वेद स सोऽभवति ॥ अस्य श्रुतेरर्थः संप्रदायाद्देवोवगंतव्य इति नालि
ख्यते रसं सारसंग्रहोप ॥ हादिविद्याधारनक्रस्तचंद्रचनानिकानि । चालि
ख्यंते विद्यां तु नवभिः संख्यकप्र वक्ष्यामि समासतः ललितायारहस्यतानूमादनेपा
दितः क्रमातु मादनप्राणरूपस्तु विकासास्मिवउच्यते सकारश्च परोऽस्यस्सै
कोचः शक्तिरूपतः ॥ संकोच परमाशक्ति विकासास्मिवउच्यते संकोचश्च विका
सश्च हंसइ सक्षरद्वयं ॥ तयोराधाररूपेण कीर्तने बिंदुमालि । नीप्रापणो बिंदु
रितिप्रो सहचर्यादिधानयोः ॥ अधोर्ध्वं वेश्म आकाशोव्यत्तनंतकुलयोरधः ॥

Joint Project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(121)

मायाबिंदुरूर्ध्वगो चैव वाग्भवो समुदीरितः ॥ श्रीहं स परमेश्वरे पिमिता शक्तिस्तु सभा
म ख्यादर्स्वीकारकः शिवः । स हि मादनरस्तुत्कोहकार शिवसंज्ञिकः ॥ तत्र शक्तिर्यथार्थत्वे सकारस्यावि
धीयते शिवोहकारस्तुक्तः सकारः शक्तिरव्ययः । बिंदुमालिनि कारोस्य पर्यायं पारमेश्वरं । शक्तयो मान
र्गा लाहँ सा मायाबिंदीश्वराद्यः । यथास्थितात्स्वतत्त्तथ्यं वाग्भवं संविराविलः द्वावन्यो कामशातस्माख्यौ
२३ वर्गौ निष्कलकात्मको ॥ इत्यादि हृश्वी । श्रीनंदभट्टारिकापि । एथं त्रीण्यपि मूलवाग्भवेति सर्वलो
कप्रसिद्धा । चत्वारि वाकपरिमिता पदानि ॥ ॥ वेदंति ॥ इत्यादिश्रुतिरप्यनुसंधेयो । एवं विधादेशत
योर्न भेदमुत्क्वा चक्रदेवतयोरैक्यं वक्तुं चक्रोत्तत्त्रिप्रकारमाह ॥ ॥ यासीतरोहरूपा परा मेहेशी
त्रिभाविता सैव । स्पष्टा पश्यंत्यादि त्रिमातृका सा च चक्रतां याता ॥ ॥ चक्रस्यापि महेश्याः
व्य नावेदलेशोपि भाव्यैते विभुधैः । अनयोः सूक्ष्माकारापरे वसा स्थूलयोश्च काप्यभिदा ॥ इति ।
स्यैतरोहरूपा अंतरमंतःकरणं तस्मिन् शोभितर्कः इत्थमिति परिच्छेदरहितस्तेन सहितं रूपं य
स्यासा । अयमर्थः । अवाङ्मनसगोचरा सर्ववेदांतैरपरिच्छिन्नमच्या सर्वकारणभूता शिवादि
धरण्यंत तत्वसंघाता विश्वविभूमिर्महेश्वरी परा सर्वोत्कृष्टस्युच्यते । यत्श्रुतिः । परास्य शक्तिर्विस्य
विधैव श्रूयत इति । यतो वाचो निवर्तंते अप्राप्य मनसा सहेति । यथा आगमश्च । स्वरूपज्यो
तिरेवांतः परावागनपायिनि । यस्यां दृष्टस्वरूपायामधिकारो निवर्तत इति । लघुभट्टारिकाश्च ।
सा त्वं काचिदचिंत्यरूपमहिमा शक्तिः परा गीयत इति । एवंभूतलक्षणा सैव पराशक्तिरेवत्रि २३
भाविता त्रिःप्रकारत्वेन भाविता संज्ञातभावना एतदेवाह । स्पष्टा पश्यंत्यादि त्रिमातृका

। त्मेति ।

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan Mumbai

(12A)

स्य शान्तप्रथमोपन्नत्वेन विवक्षिता विषयिणी पश्यंतीत्युच्यते। आदिशब्देन मध्यमा वैख
रीच। यासैव वैखरीनाम अक्षिप्रलपनरूपिणी पंचाशदक्षरराशिमयि सर्ववैदिकलौ
किकशब्दजालात्मिका शक्तिरुच्यते। तथा चोक्तं सुभगोदयवासनायां। पराभूजन्म
पश्यंती वल्लीगुच्छसमुद्भवा। मध्यसोरभा वैखर्यक्षमालानयीयसा विति॥ अस्मद्गु
रुचिदानंदवासनायामपि। विवक्षाध्यवसायोक्तिरूपा रता स्त्रिमातरः पश्यंत्यादिम
हादेवीति एवंरूप त्रिमातृकात्मिकासैव परा चक्रतीयाता प्राप्ता। त्रिखंडात्मकचक्रे
क्यैस्यायेत्यर्थः। एतदेवाह। चक्रस्यत्रैलोक्यमोहनादिबैंदवांतनवावरणात्मकस्य सुं
दर्याधिष्ठानभूतस्य महेश्यास्सादृश्यं [illegible] भेदत्वे शरूप भेदोपि बुधै
विशेषज्ञैर्महेश्वरेणैभाव्यतेनानुभूयते कुतः। श्रीसुंदरीस्वरूपता चक्र
स्यैतथा चोपनिषन्महत्तरामहिमादेवतानां नवयोनि नवचक्रात्मिद
धिरेनवैव॥ योगा नवयोगिन्यश्च नवानां चक्राणामधिनाथाख्यानी॥
नवमुद्रामहिनामेका। आसीत्प्रथमसा नव आसी दिशा दि॥ वामके
श्वरतंत्रेपि तत्स्थेक्तिपचक्रं श्रेष्ठा अयना ग्नि चतुष्टय॥ पंचशक्ति
चतुर्वह्नि संयोगाच्चक्रसंभवः॥ यतत् चक्रावतारं तु कथयामि तवान
घे यथा स्वा परमा शक्तिरिसुपक्रंमे चक्रकाम कलारूप प्रसारः प

Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule

(13)

२४ रमार्थतरई सुतेन संभ्रमभेदः प्रतिपादितः ॥ क्रोधभट्टारकोपि ॥ श्रीचक्र
श्रुतिमुलकोशार्यातनेसंसार चक्रात्मकमिति पुनरपिताहूशभेदमेत
योराचे छे ॥ अनयोसूक्ष्माकारयो ॥ नो अनयोसुक्ष्मरूपयो श्चक्रदेव
तयोसुक्ष्मरूपं नामोपरिच्छिन्न एवमेव तत्रत्रिच्चे क्रस्यसुक्ष्मरूपेणा
वस्थानंबिंद्वात्मनाबिंद्वोश्चापरिच्छिन्नहबैंद्वे परमाकाशेईत्यादिना
प्रपंचितमेवदेवताया अपि विद्यापिता हूगात्मेत्यपेहनाभिहितमेव
तथास्थुलयोश्चक्रदेवतयो स्थूलत्वं नाम चक्रस्य त्रिकोणा
दि चतुरस्त्रपरियंतंत्वं विस्तुं भर्पा देवताया अ त्रिपुरांबिकादित्रिपु
राशात्तेयंतरूपपामननमेवं विषयो श्चक्रदेवतयोर्भिदाभेदः कानका
चिदृत्यर्थः तत्रहेतुमाह्ठासा परैव सुक्ष्माकारेति ॥ सापुर्वोक्तलक्षणापप
रैवाद्दिशक्तिरेवसुक्ष्माकारा सुक्ष्मभुतआकारः स्वरूपमनयोरित्यर्थः
तथा चोक्तं चतुशत्यांस्थुलसुक्ष्मविभेदेन त्रैलोक्योत्पत्तिमात्रकोणं ॥ २४
अत्तयेवहेतोरीषद्भेदेपि विद्वद्भिर्नानुभुयते ॥ रयमेवाहि विद्वत्तायेद
भेदाच्चितनंसर्वत्र ॥ तथाच श्रुतिः ॥ सर्वं खल्विदं ब्रह्मेति सर्वं तं परादद्यो लिख

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com